

УДК 94 (477) 341.2:32.019.5+001.89

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

ОКСАНА СЕМ'ЯНИК,

викладач Інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

У статті проаналізована громадсько-політична діяльність одного з провідних діячів Галичини Лонгіна Цегельського (1875-1950). Розглядається його діяльність у період Першої світової війни як на теренах України, так і за кордоном, участь у політичних організаціях окресленого періоду, аналізується його редакційний та публіцистичний доробок.

Ключові слова: Лонгін Цегельський, громадсько-політична діяльність, Перша світова війна, Головна українська рада, Союз визволення України, Загальна українська рада.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Період Першої світової війни став важливою віхою в справі досягнення ідейної консолідації української нації та формування передумов до соборності українських земель. Ці чинники яскравою лінією проходили в діяльності цілого ряду громадсько-політичних діячів цього періоду.

Непересічну роль у збереженні української національної ідентичності та пробудженні національних почуттів відіграла вітчизняна інтелектуальна еліта, яка видавала твори, у яких наголошувала на тисячолітній історії існування українського народу, акцентувала увагу на національних соборницьких устремліннях українців.

Серед когорти визначних діячів хронологічно визначеного нами періоду, виділялась постать Л. Цегельського. Власне його громадсько-політична діяльність у контексті політичних процесів у Галичині в роки Першої світової війни й виступає предметом нашого дослідження.

В історичній науці загалом відсутні спеціальні наукові дослідження, присвячені громадсько-політичній діяльності Л. Цегельського в зазначений період. Серед праць, у яких автори в загальних рисах висвітлюють окремі сторінки життя та діяльності Л. Цегельського, можна назвати роботи Я. Дашкевича [1], В. Качкана [2], І. Патера [3], В. Расевича [4]. У ході кількарічних досліджень окремі сторінки з громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського робила спробу висвітлювати у своїх наукових працях Олександр Рубльов [5].

Український учений О. Рубльов, висвітлюючи діяльність західноукраїнської інтелігенції в роки Першої світової війни та українських визвольних змагань, наголошує на "національному посланництві галичан", яке знайшло сприятливий ґрунт у Наддніпрянській Україні. Серед найбільш активних так званих "посланців" дослідник називає Л. Цегельського, який разом зі своїми однодумцями ширили соборницьку національну ідею серед народних мас..." [6].

Мета статті - проаналізувати роль Л. Цегельського у політичних організаціях Галичини в роки Першої світової війни, наголосити на його політичних ініціативах та активній позиції в боротьбі за ідею української державності.

Виклад основного матеріалу. Лонгін Цегельський, відомий на той час політик, громадський діяч та публіцист, практично в кожній своїй публікації чи виступі виразно заявляв про політичні вимоги українців щодо соборної Української держави, яка об'єднувала б усі українські етнічні землі.

Наприкінці 1914 - на початку 1915 рр. Л. Цегельський перебував з австро-угорською дипломатичною місією у Швеції, де з'явилася його книга шведською мовою "Україна - колишня шведська союзниця". На думку вченого І. Патера, це видання посприяло прихильному ставленню шведських громадсько-політичних організацій до української проблеми як усередині країни, так і на міжнародному рівні [7].

Важливу роль у житті Л. Цегельського займала журналістська діяльність, якою більшою чи меншою мірою на різних етапах свого життя він займався завжди. Л. Цегельський був редактором другого у Львові під час Першої світової війни українського щоденника "Українське слово".

У листі до крилошанина о. Тита Войнаровського від 21 липня 1915 р. він пише: "Стверджую як одвічний редактор і б. видавець "Нового Слова", що "Нове Слово" є Вашою виключною власністю, я як підписував його як редактор і видавець на Вашу просьбу з чемністю не набуваючи супротив Вас ніяких прав до Нового Слова" [8].

Із початком Першої світової війни, коли в Галичині виникає ціла низка політичних організацій, основною метою яких була ідея самостійності України, Л. Цегельський проявляв чималу активність і став членом найвпливовіших із них. Водночас він був старшиною українського спортивного товариства "Сокіл-Батько" у Львові [9]. Зокрема Л. Цегельський багато часу присвятив організації загальноукраїнського виступу у Львові 1914 р. Січово-со-

кільського свята або "Шевченківського здвигу", який відбувся з нагоди річниці народження Т. Шевченка та відзначався своєю масовістю [10].

У 1914 р. визріла необхідність єдиного політичного центру, який би координував роботу політичних партій та громадських організацій. Як наслідок, уже 1 серпня 1914 р. у Львові була створена міжпартійна організація - Головна українська рада, до формування якої спричинилися три провідні українські партії: Національно-демократична, Радикальна і Соціал-демократична. До її складу увійшли по чотири представники від трьох названих партій. Л. Цегельський разом із К. Левицьким, С. Бараном та І. Боберським стали членами ГУР від Націонал-демократичної партії.

Займаючи одну із ключових посад у керівництві Головної української ради, Л. Цегельський був співавтором маніфестів, заяв і статей про міжнародне значення українського питання й перспективи його вирішення.

Головна українська рада видала так званий мобілізаційний заклик: "Війна за волю України", який став соборним національним закликом. У цьому маніфесті, до формування якого долучився і Л. Цегельський, наголошувалось: "З такої великої землі утворено би на певно самостійну українську державу з столицею в наших стародавніх Києві, де було би українське правительство і український парламент, вибраний всім нашим народом" [11].

Перша світова війна внесла суттєві корективи в діяльність Української націонал-демократичної партії. Відбулася руйнація партійної структури, нерегулярні засідання партійного проводу призвели до остаточного оформлення в партії опозиційної групи, лідерами якої виступили Л. Цегельський, Є. Левицький, Є. Петрушевич.

З метою забезпечення єдності загальної української політики під час війни на засіданні Головної української ради, яке відбулося 26 листопада 1914 р. було запропоновано проект її реорганізації. Політичні діячі, серед яких Л. Цегельський, С. Голубович, В. Бачинський і о. Йосиф Фоліс, прагнули усунути посла М. Василька від української політики, а пізніше і К. Левицького скинути з проводу, натомість висунути Є. Петрушевича [12].

При Головній українській раді було створено Бойову управу, основним завданням якої була організація українського війська - зокрема Українських січових стрільців. Склад цієї управи налічував 9 членів, серед яких, окрім Л. Цегельського, були К. Трильовський, В. Темницький, В. Сінгалевич, І. Боберський, В. Старосольський, Т. Кормош, С. Томашівський і Д. Катамай [13]. Унікальне фото під номером 26 із членами Бойової управи, серед яких і Л. Цегельський, знаходимо у виданні С. Наріжного [14].

На певний час центром Головної української ради стало місто Відень, куди переїхали та розпочали свою громадсько-політичну діяльність багато українських діячів, у тому числі й Л. Цегельський. У Відні він займався справами переселенців у таборі Гмінд та інтернованих у Талергоф, був задіяний у роботі Українського допомогового комітету, який виконував благодійну місію [15].

На зразок Головної української ради наддніпрянські українці створили Союз визволення України, національно-політичною платформою якого

була державна самостійність України. Союз об'єднав у співпраці найактивніших представників політичного проводу.

Характер співпраці представників ГУР та СВУ помітний із практичних завдань, які ставив Союз у своїй діяльності. Серед них Л. Цегельський називає організацію українських сил для реалізації постулатів Союзу, проведення національної громадсько-політичної організації Наддніпрянської України, підготовка та скликання національного конгресу, виступи на захист інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед воюючими державами, та популяризацію української справи в Європі через видавничу справу [16].

У жовтні 1914 р. СВУ задля практичної реалізації ідеї соборності України запропонував перетворити ГУР на загальноукраїнську організацію. Варто наголосити, що активним прихильником подібної ідеї СВУ виступив і Л. Цегельський разом із більшістю депутатів від Українського парламентського клубу, причому незважаючи на партійні розмежування.

У співпраці з СВУ Л. Цегельський опублікував у 1915 р. у Відні дві праці: "З чого виникла війна та що вона нам може принести" і "Самостійна Україна". У них автор висвітлив завдання української національної політики, місце й роль України в міжнародних відносинах Центрально-Східної Європи. У розв'язанні Першої світової війни він звинувачує Росію, натомість наголошуючи, що українська територія по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним із головних теренів війни, а й однією з причин. У міркуваннях Л. Цегельського вкотре домінує ідея соборності українства. Дозволимо собі із цього приводу навести його рядки: "Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український П'ємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне життя розділе також по той бік Збруча аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть заставати ся німими свідками теперішніх подій, а рішуче відстоюють свої права на національну самостійність" [17].

Під впливом ідей СВУ була підготовлена й видана в 1915 р. у Відні публіцистична розвідка Л. Цегельського "Самостійна Україна", у якій автор акцентував увагу на трьох важливих розділах. У першому з них він проаналізував ідею "Самостійної України", її історичні передумови, особливу актуальність українського питання в Центрально-Східній Європі напередодні Першої світової війни. Л. Цегельський наголошує: "В душі кожен свідомий Українець поділяє і мусить поділяти думки "Самостійної України" та кожен Українець, котрий тільки може, трудитися для здійснення сеї думки". Автор завершує розділ переконливими словами патріотичного запалу: "Маймо тверду віру, що недалекий час самостійної України" [18]. Доволі актуальний для тих часів другий розділ видання, у якому автор намагається донести читачеві тотожність етнонімів "Русь" та "Україна", справедливо при цьому спростовуючи причетність до них етноніма "руськості". Зважаючи на те, що видання готувалось накладом самої організації СВУ, третій розділ був присвячений основним засадам, на яких виникла організація, та основним її положенням. Відмітимо, що це видання Л. Цегельського мало важливе значення для утвердження націо-

нальної свідомості та ідеї української державності в Галичині.

Восени 1914 р. ГУР і СВУ надіслали до Болгарії своїх делегатів: зокрема, від ГУР поїхали Л. Цегельський і С. Баран, а від СВУ - Л. Ганкевич і М. Меленевський. Тоді болгарською мовою було видано брошури Л. Цегельського "Не освободительска, а потисница на народить", "Українство то нямска інтрига ли е? Отговорь на русофилить Я. Романчук и д-р Н. Бобчевь" [19]. Члени Ради шукали політичної і фінансової підтримки серед країн Європи в боротьбі проти Росії та вирішення "українського питання". Л. Цегельський і С. Баран мали нагоду зустрітися під час свого перебування в Софії і Константинополі з представниками урядових та політичних кіл та засобів масової інформації.

Навесні 1915 р. обидві організації об'єдналися й утворили Загальну українську раду (ЗУР), яка стояла на самостійницьких позиціях. До її керівного органу входило 10 осіб. Членом секретаріату ЗУР став і Л. Цегельський.

ЗУР постановляла, що "її завданням буде дбати про одноцільність загально-української політики щодо постулатів і ключів політичних" [20]. До складу ЗУР входили: з Галичини - 14 делегатів, обраних галицькою націонал-демократією, із них - 10 визначених Народним комітетом, а 4 - визначених Українським парламентським клубом [21].

У листі українських послів до українських товариств в Америці стверджується: "Сейчас по вибусі війни засновано у Львові за ініціативою В. Павлика і Л. Цегельського, котрі вдалися з тим до К. Левицького Головну Українську Раду". Цей лист фактично був проти тактики ведення політики К. Левицьким і М. Васильком. "Клюб (його більшість) на засіданню з 10 грудня вибрав комісію, зложену з Є. Левицького, Л. Цегельського і Є. Петрушевича, з тим, щоб виготовила статут Загальної національної ради всеукраїнських груп. До трьох днів статут був готовий і клуб його прийняв. Є. Петрушевич, С. Голубович і Л. Цегельський зложили свої мандати до комісії парламентської, не хочаючи бути фігурантами, носіями велику одвічальність, а не маючими впливу, Л. Цегельський зложив секретарство Ради через непорозуміння" [22].

19 червня 1915 р. відбулася повна президія ЗУР, на якій розвинулась активна, а місцями бурхлива дискусія над предметом перебудови Східної Галичини та Буковини. У ній активну участь окрім Л. Цегельського, узяли також І. Макух, М. Василько, К. Левицький, К. Трильовський, Л. Бачинський, М. Ганкевич та С. Голубович. Практично всі присутні на засіданні висловлювали думку, що становище президента й міністрів щодо вимог українського народу є абсолютно незадовільним, у зв'язку із чим, як стверджувала більшість, необхідно докласти всіх зусиль щоб український народ в Австрії досягнув ту повноту прав, за яку так довго вже бореться" [23].

Слід відзначити, що особливо активною позицією на подібних засіданнях відзначався Л. Цегельський. На черговому засіданні ЗУР, яке відбулося 20 грудня 1915 р. у Відні, виступ Л. Цегельського відзначався особливою емоційністю та вболіванням за долю українського народу. Він наголошував: "Положення є неясне, прогноза щодо будучности українських земель мрачна, стан теперішній невдо-

воляючий... Справа відношення українських земель до Австрії та Польщі ще в засаді не вияснена, і хоч погляд, що Українці дістануть автономну провінцію, то се є абсолютно непевне". У своєму тривалому виступі він захищав українську територію, щоб не віддати її полякам, зокрема Лемківщину, західну Перемищину, Сянїччину, Мостищину, стверджуючи при цьому, що "треба розвіяти надії і навіть сумніви, що ми дали би на се плацент... Отже нам треба звернути пильну увагу на мішану полосу. Протидіяти польським заходам". Л. Цегельський робить пропозицію виготовити меморандум про західну границю України зі статистикою і картою від Нарви до Карпат, пропонуючи доручити та покласти відповідальність за це на професорів С. Томашівського і С. Рудницького, щоб у майбутньому видати її друком [24].

У своєму виступі Л. Цегельський торкнувся й питання вживання української мови в школі, яка "на схід від лінії Любартів і т.д. дає Українцям права на папери, а для польських меншостей дає дійсні права. На захід від сеї лінії, де живуть Українці, українська мова не має ніяких прав". Він закликав своїх колег до рішучих дій, оскільки за його словами "війна може скінчити ся несподівано, отже на часі тепер оголосити щось такого, що приготовляло опінію, бо за пізно ратувати як згоріло... Треба оголосити декларацію, хоч вона в Австрії буде сконфіскована, але треба оголосити в Німеччині, в Угорщині, в Швейцарії та інших державах. Нехай світ знає наші домагання, наші сподівання, наші застереження, наші протести!.. Мусимо запротестувати проти того, що діється й виставити свої домагання утворення української автономної провінції при Австрії" [25].

Слід відзначити, що ця промова та радикальна налаштованість Л. Цегельського викликала доволі неоднозначну оцінку серед присутнього українського політичного проводу. Зокрема, Ю. Бачинський виступив із побоюваннями, що виступ політика знову викличе широку дискусію. Водночас Л. Цегельського підтримали В. Темницький, Є. Олесницький та М. Лозинський, К. Трильовський, які схвально відгукнулися про проект Л. Цегельського. Разом із тим, було багато нерішучих. Як свідчать документи, на цьому засіданні йшла активна дискусія над декларацією, запропонованою Л. Цегельським, однак ми не виявили її тексту. За словами її автора Л. Цегельського "Декларація має бути публічна, оголошена тут і за границею... Треба внести ясність, де має зачинати ся українська провінція... Ми вже досить вичекалися. Кажуть, що в окупованих провінціях нема приватної української ініціативи. Приватна ініціатива віринає тоді, як населення бачить, що правительство сприяє їй" [26].

Наступне засідання ЗУР відбулося у Відні 4 і 8 липня 1916 р., на якому тривала дискусія над пропозиціями Колесси, Левицького, Цегельського і Темницького. На цьому засіданні Л. Цегельський поставив ряд резолюцій. За відсутності текстів відомо тільки, що на їх основі було прийнято рішення укласти й проголосити комунікат у державній і заграничній пресі.

Боротьба за інтереси українського народу загострилася після оприлюднення в жовтні 1916 р. цісарського маніфесту, який надав полякам право на відновлення державності й фактично підпорядкував Гали-

чину Польщі. Із цього приводу між українськими парламентарями, з одного боку, та австрійськими і польськими - з іншого, розгорнулася справжня війна. У відповідь на лист цісаря Франца Йосифа II 8 листопада 1916 р. Українська парламентська репрезентація виступила із заявою, у якій наголошувалося: "Не хочемо польської автономії на нашій землі! Домагаємося поділу краю і українського сейму для української землі в межах Австрії!" [27]. Ця заява була підписана у Відні головою Української парламентської репрезентації Ю. Романчуком, його заступниками Л. Бачинським та Є. Петрушевичем та секретарем Л. Цегельським.

ВИСНОВОК

Таким чином, Л. Цегельський у національно-визвольних змаганнях періоду Першої світової війни проявив себе не лише як активний громадський діяч, а як зрілий політик. Свідченням цього є його участь в українських політичних організаціях, зокрема ГУР, співпраця із членами СВУ, активні виступи на засіданнях ЗУР та часті поїздки за кордон з метою вирішення українського питання.

Окрім політичної сфери діяльності, Л. Цегельський не полишав редакційної та публіцистичної діяльності. Власне саме в цей період з'являються його публікації, які найбільш переконливо засвідчують світогляд Л. Цегельського як державника-сборника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів, історії, політики, культури / Я. Дашкевич. - [2-е вид. виправл. й доповн.]. - Львів : Львівське відділення І. УАД ім. М. С. Грушевського НАНУ ; Літературна агенція „Піраміда”, 2007. - С. 504-508.
2. Качкан В. Противник кайдашизму в українській політиці / В. Качкан // Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX - перша половина XX ст.) / В. Качкан. - Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. - С. 92-99.
3. Патер І. Лонгин Цегельський / І. Патер // ЗУНР 1918 - 1923. Уряди. Постаті. - Львів : Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2009. - С. 307 - 322.
4. Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни / В. Расевич // Вісник

Львівського університету. - 1999. - Вип. 34. - С. 317-330. - (Серія історична).

5. Сем'яник О. Від студентського активіста до громадсько-політичного лідера: початки суспільно-політичної діяльності Лонгина Цегельського наприкінці XIX - початку XX ст. / О. Сем'яник // Інтелекція і влада. - 2011. - С. 262-268; Сем'яник О. Парламентсько-політична діяльність Лонгина Цегельського напередодні Першої світової війни / О. Сем'яник // Вісник Прикарпатського університету. - 2011. - Вип. 20. - С. 198-202. - (Серія історична).

6. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальних політичних та культурних процесах (1914 - 1939) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук : спец. 07.00.01 / О. С. Рубльов. - К., 2005. - С. 15.

7. Патер І. Указ. праця. - С. 315.

8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі - ЦДІАУ), ф. 682., оп.1, спр. 200, арк. 1.

9. ЦДІАУ у Львові, ф. 312, спр. 158, арк. 2, 14.

10. Патер І. Указ. праця. - С. 312.

11. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914 - 1918 рр. з ілюстраціями на підставі споминів і документів / К. Левицький. - Львів : Накладом власним Друкарня оо. Василіян у Жовкві, 1928. - Ч. I. - С. 16.

12. Левицький К. Указ. праця. - С. 72.

13. Левицький К. Указ. праця. - С. 71.

14. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. - Частина перша. - Прага, 1942. - 371 с.

15. Патер І. Указ. праця. - С. 313.

16. Цегельський Л. З чого виникла війна та що вона нам може принести / Л. Цегельський. - Відень : Накладом з друкарні Ад. Гольцгофдена у Відні, 1915. - С. 12.

17. Цегельський Л. Указ. праця. - С. 12.

18. Цегельський Л. Самостійна Україна / Л. Цегельський. - Відень, 1915. - С. 24.

19. Левицький К. Указ. праця. - С. 85.

20. ЦДІАУ у Львові, ф. 440, оп. 1, спр. 4, арк. 2.

21. ЦДІАУ у Львові, ф. 440, оп. 1, спр. 3, арк. 4.

22. ЦДІАУ у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 91, арк. 3, 14, 20.

23. ЦДІАУ у Львові, ф. 440, оп. 1, спр. 2, арк. 2.

24. Там само. - Арк. 22.

25. Там само. - Арк. 24.

26. Там само. - Арк. 27.

27. Тисяча років української суспільно-політичної думки. Документи і матеріали. - К. : Дніпро, 2001. - Т. 6. - С. 216.

О. Semyanyk

SOCIO-POLITICAL LONGIN TSEHEL'S'KYI DURING THE FIRST WORLD WAR

The article attempts to analyze aspects of social and political activity of one of the leading figures of Galician Longin Tsehel's'kyi. Considered his activities during World War I as in Ukraine and abroad, participation in the political organizations of the period, analyzed its editorial and journalistic activities.

Key words: Longin Tsehel's'kyi, Socio-Political, World War I, Main Ukrainian Council, Union for the Liberation of Ukraine, Ukrainian General Council.

© О. Сем'яник

Надійшла до редакції 08.11.2012